

Мікіна О. Г.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Хоменко О. А.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ І ФІЛОЛОГІЯ (ДО ПИТАННЯ ПРО ОДИН МОВНИЙ КАЗУС)

*Семасіологія залишається одним із пріоритетних напрямів сучасної лінгвістики, оскільки досі актуальні ті питання, що турбували вчених попередніх поколінь. Ось деякі з них: що є значення, як воно утворене і як функціонує, чому і як воно змінюється і, головне, чи можна виявити універсальні явища семантичного складника лексеми для будь-якої мови на будь-якому етапі її розвитку? Статтю присвячено розгляду ще одного важливого питання: чому активна лексема, яку використовують кілька поколінь носіїв мови, раптом втрачає свої позиції, навіть перебуваючи у статусі базової лексеми з тим чи тим значенням. Матеріалом дослідження стали дієслова латинської мови, значення якої як мови-основи романських мов є вкрай важливим для історичного аналізу. На основі даних лексикографічних джерел та текстів латинських письменників виокремлено базові лексеми зі значеннями 'говорити', 'розмовляти', найбільш уживаними з яких виявилися дієслова *dicere, orare, fari, loqui*. Об'єктом аналізу стало одне з цих дієслів мовлення – *loqui*, яке окрім основних значень «говорити», «розмовляти», мало ще кілька дефініцій: 'розповідати', 'розлого оповідати', 'називати', 'показувати', 'свідчити', 'славословити'. Установлено цілу низку похідних від латинського *loqui* лексем: *loquāx, loquācitās, loquāculus, loquāciter, loquēla, loquentia, loquitor* – семантика яких також пов'язана з мовленням. У статті підкреслюється, що в латині було більше, порівняно із сучасними мовами, синонімів для вираження будь-якого значення, та через так звану боротьбу синонімів частина лексем виходила з ужитку. Незважаючи на активну позицію в мові, *loqui* спіткала саме така доля. У статті наводяться гіпотези походження *loqui*. Згідно з найбільш вірогідною з них, етимологічно близькими до *loqui* є ірл.-*tluchur*, що входить до д.-ірл. *atluchur* 'дякую' та *duttuchur* 'питаю', псл. *tlъkъ* (**tlъlkъ*) 'думка, пояснення', д.-інд. *tarkas* 'припущення', *tarkayati* 'припускає, розмірковує', а їхнім індоєвропейським коренем є **tlōk^w*- 'говорити, викладати'. Статтю виконано на широкому емпіричному матеріалі із залученням творів латинських авторів. Підкреслюється необхідність подальших досліджень індоєвропейських мов у межах історичної семантики із запрошенням до аналізу фахівців зарубіжних університетів із метою широкого обміну напрацювань у царині порівняльно-історичного мовознавства та поєднання зусиль для вирішення найбільш актуальних питань сучасної семасіології.*

Ключові слова: семасіологія, дієслова мовлення, латинська мова, еволюція, боротьба синонімів.

Постановка проблеми. Вивчення історичної семантики на індоєвропейському мовному просторі залишається актуальним, цікавим для дослідників багатьох поколінь, але вкрай складним завданням. Як виникає значення, чому відбуваються його зміни, що керує семантичною еволюцією, чи існують семантичні закони, семантичні універсалиї – ось невеликий перелік питань, які турбують лінгвістів. Єдина можливість відповіді на ці та багато інших питань – це робота з емпіричним матеріалом, конкретними лексемами, що дають індоєвропейські мови, від-

стеження фактів семантичних змін. Тут доречні слова В. І. Абаєва: «Шляхи семантичного розвитку слів часто бувають дуже примхливими та звивистими, та це зовсім не означає, що в цій царині панують свавілля та хаос, а отже і те, що етимологіст не повинен зв'язувати себе тут ніякими рамками і обмеженнями. Широке залучення історико-семасіологічного матеріалу із різних мов, цього разу не тільки споріднених, слугує дороговказом серед уявлюваного хаосу семантичних явищ і надає багатьом етимологічним роз'ясненням такої ж переконливості зі

значенневого боку, яку вони можуть мати з боку формального» [1, с. 296].

Матеріал аналізу в семасіологічних студіях не обмежується однією мовою, при історичному дослідженні висновки, яких доходять на лімітованому певною мовою матеріалі, не можна вважати об'єктивними. Чим більшою є кількість залучених до аналізу споріднених мов, тим більш значущими і вагомими є результати.

Якщо аналіз проводити на матеріалі індоєвропейських мов, недостатньо розглядати те чи інше явище семантики в межах однієї групи. Ідеальним є залучення найширшого масиву лексем конкретного значення з якомога більшої кількості мов усіх груп. Це дає змогу уникнути хибних висновків і не вважати певну регулярність абсолютною закономірністю.

Формулювання цілей та мети статті. Такий підхід до вивчення семантичних явищ дає підстави говорити про доказову семасіологію, де запорука об'єктивності – підтвердження висновків на масивному емпіричному матеріалі. Найкращим чинником достовірності результатів дослідження є участь у роботі лінгвістів-носіїв мов, створення колективів учених із різних європейських університетів, об'єднаних аналізом конкретного семантичного явища. Представлений далі невеликий етюд можна вважати запрошенням усіх зацікавлених у семасіологічних студіях лінгвістів-носіїв європейських мов до спільної роботи.

Це дослідження має за мету прослідкувати динаміку всередині групи базових дієслів мовлення латинської мови, проте обмежені можливості статті дозволяють детально зупинитися лише на одній лексемі, історія якої є показовою для того, щоб мати уявлення про шлях лексем романського мовного простору протягом тривалої еволюції від мови-основи до сучасних мов.

Виклад основного матеріалу. На базі аналізу лексикографічних джерел та латинських текстів встановлено, що базовими дієсловами зі значеннями 'говорити', 'розмовляти' в латинській мові були *dicere*, *orare*, *fari*, *loqui*. Історія цих дієслів відображає всі основні тенденції, яких зазнала ціла лексико-семантична група дієслів мовлення на шляху від народної латини до сучасних романських мов. Перед викладенням спостережень щодо еволюції цієї підгрупи слід зазначити, що в латині було більше, порівняно із сучасними мовами, синонімів для вираження будь-якого значення, тому подальша доля кожного з них складалася по-різному – нові мови або відмовилися від частини латинських лексем, або змінили їхнє значення.

Одним із базових зі значенням 'говорити', 'розмовляти' є латинське відкладене дієслово *loquor*, *loqui* [21, с. 651]. Окрім основних значень, *loquor* мало ще кілька дефініцій, що також не суперечать його входженню до ЛСТГ дієслів мовлення, пор.: 'розповідати', 'розлого оповідати', 'називати', 'показувати', 'свідчити', 'славословити' [3, с. 600; 12, с. 352; 26, с. 1043]. Це дієслово вживали як самостійно, так і з додатком у значенні 'говорити про'. Відзначається у нього й пейоративне значення – 'говорити тільки про', 'безперервно говорити, не замовкати' [3, с. 600; 21, с. 652]. Саме із цим зневажливим значенням латинського дієслова пов'язана семантика похідних від нього лексем, пор.: *loquāx* 'балакучий', 'балакливий', *loquācītās* 'балакучість, говірливість', *loquāculus* 'досить балакучий', *loquāciter* 'багатослівно', *loquēla* 'мовлення, слово; мова', *loquentia* 'балакучість', *loquitor* 'говорити, базікати' [3, с. 600].

Етимологія *loqui* довго залишалася неясною. Перші пояснення щодо походження цього дієслова спиралися на народну етимологію. Доробок відомого латинського ученого Марка Теренція Варрона Реатинського (116–28 рр. до н. е.), що залишив у своїй праці «Про латинську мову» («*De lingua latina*») багатий матеріал про походження латинських лексем, зокрема дієслів, у сучасних дослідників етимології іноді викликає критику, оскільки його аналіз спирається саме на народну етимологію, і висновки Варрона щодо різних лексем досить часто були спростовані дослідниками-індоєвропейцями. Що стосується *loqui*, думка Варрона може здатися правдоподібною, – він пов'язує це дієслово з іменником *locus* 'місце': «*Loqui ab loco dictum*» [32, с. 27]. Пояснюючи етимологію дієслова *loqui*, він пише: «*Igitur is loquitur qui suo loco quodque verbum sciens ponit*» [32, с. 27–28] – «Таким чином, той, хто говорить (*loquitur*), свідомо розміщує кожне слово на своє місце. На правах припущення версію Варрона довго цитували в працях лінгвістів. Так, навіть А. Ерну та А. Мейє, аналізуючи витоки *loqui*, згадували думку Варрона [21, с. 652].

Вони також наводять гіпотезу Х. Педерсена про спорідненість *loqui* з ірл.-*tluchur*, що входить до д.-ірл. *attluchur* 'дякую' та *duttluchur* 'питаю' [8, с. 356] (див. про це [21, с. 652]), але самі вони це зіставлення не підтверджують. Натомість у подальшому саме ця думка стала якщо не загальноновизнаною, то такою, яку наводять у дослідженнях порівняльно-історичного мовознавства, проте часто з позначкою «можливо».

Сьогодні лексикографічні джерела подають як етимологічно близькі лат. *loquī*, псл. *tlъkъ* (**tlъkъ*) ‘думка, пояснення’, д.-інд. *tarkas* ‘припущення’, *tarkayati* ‘припускає, розмірковує’ та вже зазначені кельтські лексеми, а їхнім індоєвропейським коренем називають **tlok^w*- ‘говорити, викладати’ [15, с. 348; 29, с. 1088; 31, с. 348]. Серед сучасних слів, що наслідують і.-є. **tlok^w*-, можемо назвати лише слов’янські, пор. укр. *толк*, *толковий*, *толкувати*, *безтолковий*, рос. *толк*, *толком*, блр. *толк*, болг. *тълкувам* ‘тлумачити’ та ін. [5, с. 587, 593; 14, с. 71; 15, с. 348].

Заради повноти висвітлення проблеми слід назвати й інші версії щодо походження *loquī*. А. Ерну у своїй «Історичній морфології латинської мови» пов’язує *loquī* із грецькими лексемами *λάσκω* ‘кричу’ і *ἔλᾱκον* ‘підняв крик’, проте ця думка залишилася недоведеною в його монографії, до того ж коментар Й. М. Тронського спростовує можливість такої етимології, він пише, що це «малодостовірна етимологія, не виправдана й фонетично» [6, с. 159].

Висловлювали також гіпотези щодо спорідненості *loquī* із псл. **lĕka*/**lĕkъ*, від якого походять слов’янські лексеми, що означають ‘ліки’, пор. укр. *ліки*, болг. *лек*, макед. *лек*, слвн. *lĕk*, в.-луж. *lĕk*, чес. *lĕk*, пол. *lek* ‘ліки’ [7, с. 192]. Так, Ст. Младенов уважав, що слов’ян. **lĕkъ* походить від і.-є. **lĕgos*, в основі якого **lĕq* ‘говорити’, що мав варіант **lĕg* ‘складати, читати, рахувати, говорити’ (пор. гр. *λέγω*, лат. *lego*). За основу ж береться і.-є. **le*/**lo*, від якого, на його думку, походять як слов’ян. **lĕkъ*, так і лат. *loquī* і гр. *ληκῆω* ‘говорити’ (див. про це [4, с. 260; 7, с. 193]). Цю гіпотезу підтримали деякі фахівці (наприклад, П. Скок), проте більшість відкидають її як таку, що не має достатніх аргументованих доказів [13, с. 478]. О. М. Трубачов щодо цього зазначає, що немає жодних слідів семантичного розвитку групи слов’ян. **lĕkъ* від ‘говорити’ до ‘лікувати, ліки’ [7, с. 193].

Дієслово *loquor* було активним у мові і поширеним навіть у творах, які демонстрували народнолатинські тенденції. Так, і Петроній, і Апулей уживають поряд з іншими дієсловами мовлення і *loquor*, пор.:

«Ecce ipsa venit ad stabulum petitque ut vobiscum *loqui* liceat» [27, XVI] – «Вона сама прийшла до заїжджого двору і попросила дозволу *поговорити* з вами»;

«Oro te, inquit Echion centonarius, melius *loquere*» [27, XLV] – «Прошу тебе, сказав Ехіон – кравець, *говори* краще»;

«...quae uolunt, omnes et agunt et *loquuntur*» [16, L. 9, XIII] – «...усі, як хочуть, і діють, і *говорять*».

Про значущість *loquī* у мові свідчить і те, що відомий оратор Цицерон і ритор Квінтіліан вважали за потрібне пояснювати відмінність між цим дієсловом та іншим, найбільш уживаним за усіх часів базовим дієсловом мовлення, а саме дієсловом *dicĕre*. Вони підкреслювали, що *loquī* є доречним, коли йдеться про розмову, а *dicĕre* більш підходить до ораторської промови [21, с. 652]. Й. Х. Дворецький також звертає увагу на використання цього дієслова в повсякденно-розмовному стилі, на відміну від більш літературних *dicĕre* та *orāre* [3, с. 600]. До речі, серед дефініцій *loquī* у словнику Й. Х. Дворецького подано переносне ‘шелестіти, шуміти’ [3, с. 600]. Саме така конотація зумовила, наприклад, використання Апулеєм цього дієслова стосовно музичного інструмента:

«Iubet citharam *loqui*: psallitur; tibus agere: sonatur; choros canere: cantatur» [16, L. 5, XV] – «Наказує кіфарі *говорити*: грає; флейтам виконувати: звучать; хору співати: співає».

Взагалі *loquī* поділяє із *sequor* ‘іти слідом’, *nāscor* ‘народжуватися’ та *patior* ‘терпіти, страждати’ титул найуживанішого відкладеного дієслова впродовж усього існування латинської мови [22, с. 105].

Про активність у латині дієслова *loquī* говорить і те, що від нього з використанням префіксів утворено кілька похідних, ужитих для перекладу грецьких термінів риторики (А. Ерну та А. Мейє зазначають, що залучення до спеціальної термінології цієї лексеми зумовлено тим, що дієслово *dicĕre* вже мало активне словотвірне застосування [21, с. 652]), пор.: *ēloquor* ‘висловлювати’, ‘викладати’, *loquitor* ‘говорити’, ‘базикати’, *alloquor* ‘звертатися зі словами, заговорювати’, *circumloquor* ‘використовувати перифрази’, *colloquor, conloquor* ‘розмовляти’, ‘вести бесіду’, *interloquor* ‘перебивати’, *obloquor* ‘заперечувати, суперечити’, *praeloquor* ‘говорити першим’, ‘робити передмову’, *proloquor* ‘висловлювати, виражати’, *trānsloquor, trāloquor* ‘переказувати’, ‘вибюквувати’.

Свідченням популярності *loquī* та всіх названих похідних є їхнє активне використання Плавтом, пор.:

«...sed istest ager profecto, ut te audiui *loqui*, malos in quem omnes publice mitti decet» [28, с. 547-548] – «...бо я чув, як ти *говорив*, що ця земля насправді годиться, щоб туди відправляти злодіїв»;

«...sed ut oscepisti, perge proloqui» [28, с. 162] – «...оскільки ти почав, продовжуй далі висловлюватися».

Проте *loquī*, попри розповсюдженість у мові, усе-таки зникає. Його замінило інше дієслово – *fārī*, щоб потім самому бути витісненим похідним від *fārī* дієсловом *fābulārī*.

Активність *loquī* згасала поступово. Середньовічна латина дає приклад використання цього слова в «Законах Генріха Першого» («Leges Henrici Primi»), юридичному трактаті, написаному близько 1115 року, у якому фіксовано правові звичаї середньовічної Англії за правління англійського короля Генріха I [25, с. 621]. Проте для лінгвістичного дослідження ця інформація має невелике значення, адже документ фіксує текст, написаний класичною мовою, до того ж у чужомовному середовищі, далекому від формування романських мов. Італійські тексти дають більш цікаві факти, оскільки свідчать про використання *loquī* у зміненій формі *lòquere* або *loquire*, що говорить про адаптацію слова до італійської граматичної системи. Так, знаходимо кілька прикладів цього дієслова у поета XIII ст. Данте да Майано, у поета та політика XIV ст. Гвідо Орланді та у книжках Дзібальдоне [23; 30].

Має рацію Ж. Вандрієс, пишучи про швидке зношування дієслів мовлення, зокрема латинського *loquī*, яке перетворилося на застарілу, знебарвлену лексему [2, с. 204]. Не останню роль міг зіграти для зникнення *loquī* і його статус відкладеного дієслова. Хоча варто пригадати, що дієслово *fābulārī* також було відкладеним, що не завадило йому залишитися одним із основних дієслів мовлення в значній частині Романії.

Сьогодні романські мови мають низку лексем, споріднених із *loquī* та його префіксальними похідними, але це, насамперед, іменники та прикметники, ось кілька з них: іт. *loquela* ‘мова’, ‘дар мови’, *loquace* ‘балакучий’, *loquacità* ‘балакучість’, ісп. *locución* ‘вислів’, *elocución* ‘спосіб, манера висловлення’, *elocuencia* ‘красномовство’, *elocuente* ‘красномовний’, фр. *locution* ‘вислів’, *locuteur* ‘той, що говорить’ *colloque* ‘колоквіум, співбесіда’, *éloquence* ‘красномовство’, *interloquer* ‘раптово збентежити, поставити у скрутне становище, у неможливість говорити’, *interlocuteur* ‘співрозмовник’ та ін. У своїй більшості ці споріднені лексеми є латинськими запозиченнями, а не результатом спонтанного розвитку, який дає найцікавіший матеріал для аналізу.

Словники А. Чихака та Г. Кьортинга згадують румунське дієслово *a locotesc ii it i* ‘базікати’, що

походить від *loquitor* ‘говорити’, ‘базікати’ (інтенсивна форма *loquī*) [18, с. 146; 24, с. 607], але сучасні джерела не підтверджують наявності такої лексеми в румунській мові. Що стосується самого латинського дієслова *loquitor*, то його вживав Плавт, опісля його підхопив Апулей і в пізніший період воно також нечасто траплялося в мові [22, с. 139].

Поверховий погляд міг би дозволити додати до цієї низки лексем приклад іспанського дієслова *loquear* ‘говорити дурниці’, оскільки можна, в певному контексті, уналежнити його до дієслів мовлення, проте насправді в основі цього дієслова – іспанський прикметник *loco* ‘божевільний’, етимологія якого невідома, але далека від *loquī* [19, с. 364]. Зовнішня схожість з *colloque* ‘колоквіум, співбесіда’ може спонукати зарахувати до дієслів мовлення і французьке *colloquer*, хоча воно означає ‘розподіляти кредиторів за термінами виплати боргів’ і походить від *locus* ‘місце’ [20, с. 179].

Таким чином, лексема, що була активною в ужитку, а це доводиться латинськими текстами, зникає з мови в усіх романських провінціях. Як можна це пояснити і як цей феномен уписується в загальний романський контекст? Спостереження над лексикою різних синхронних зрізів засвідчують, що в кожний період історії мови в результаті співіснування синонімів відбувається втрата частини з них. А можливість співіснування абсолютних синонімів зводиться майже до нуля. Як правило, їх відрізняє або етимологія, або сполучуваність, або стилістичне забарвлення. Чим ближче слова за семним набором, чим більш схожими є сполучуваність і стиль, тим більше шансів у мови втратити один із синонімів. Тут варто пригадати слова Ф. Брюно, які стосуються саме народної латини, що передувала утворенню національних мов: «там, де класична латина мала два або три синоніми, народна латина вдовольнялася одним словом» [17, с. 143].

Романські мови наочно демонструють результат так званої «боротьби синонімів» народної латини. Окрім того, ми спостерігаємо, що в різних романських мовах перемагають не одні й ті ж лексеми. Цікаво, що вибір тією чи іншою мовою одного із синонімів, його життєздатність не залежать від функціонального навантаження або частотності, що доводить, зокрема, історія дієслова *loquī*. Спостерігаючи за конкуренцією синонімів, М. М. Маковський з притаманною йому винахідливістю відзначає існування у мові тенденції до нерівномірного розподілу «мовної енергії», пор.: «Лексику мови можна представити у вигляді пев-

ного набору лексем тієї чи іншої конфігурації, причому кожна лексема займає неоднакову кількість функційних клітин. Саме у зв'язку з нерівномірним розподілом «мовної енергії» всі лексичні одиниці на певному етапі розвитку цієї мови чи діалекту мають специфічний тільки для них «лексичний статус», тобто певне функційне навантаження в певному оточенні» [9, с. 17].

Ті чи ті мовні преференції щодо вибору синонімів можна уналежнити до колективної мовної творчості, оскільки основний лексичний склад у результаті певного періоду еволюції стає надбанням усього мовного колективу. Проте поштовх до змін, тобто до використання однієї лексеми і до забуття іншої, відбувається за якихось причин у певному місці цього колективу і, як кола на воді, розповсюджується із центру на периферію. Про співвідношення індивідуального і колективного при усуненні мовного надлишку, яке виражається у зникненні паралельних способів висловлення, пише Г. Пауль, пор.: «Легко помітити, що надлишок мови лише обмеженою мірою притаманний окремим індивідам, що говорять цією мовою. У певній сталості вибору серед можливих форм вираження полягає здебільшого характерна своєрідність індивідуальної мови. Якщо один спосіб вираження з якоїсь причини став більш звичним, ніж інший, тобто якщо його здатність проникати у свідомість стала за певних обставин більшою, то за відсутності особливих впливів, що протидіють цьому, перевага з кожним разом буде зростати. Щойно в більшості членів порівнювано вузького колективу з'явиться збіг у відборі з якої-небудь групи рівнозначних форм, то, як природний наслідок, цей збіг буде все більше вкорінюватися і за кілька поколінь стане повним» [11, с. 303].

Зроблений у попередніх дослідженнях історичний аналіз дієслівної лексики зі значеннями 'говорити' і 'розмовляти' [10] демонструє постійний рух усередині цього семантичного угруповання. Наочною є безперервна динаміка як ядра, так і периферії, що відображає еволюцію, проте еволюцію, підпорядковану семантичним законам.

Ураховуючи те, що кожен синхронний зріз мовного стану є лише тимчасовим явищем, певним етапом семантичного розвитку (миттю у мовному часі), не можна залишати поза увагою дієслова, що в розумінні сучасного стану речей є периферійними, оскільки доля і цих дієслів, і навіть базових не може бути відома наперед. Так, наприклад, те, що розглянуте нами латинське *loqui* зникне і поступиться своїм місцем новоствореному **parabolare*, навряд можна було спрогнозувати у ті часи, коли *loqui* було серед найбільш частотних дієслів зі значенням 'розмовляти'. Додамо, що Ж. Вандрієс уважав, що у сучасній французькій мові дієслово *causer* поступово витісняє *parler* [2, с. 204]. Ці зрушення базової зони дієслів мовлення доводять, що досліджувати слід не тільки основні дієслова певної семантики, а й ті, що сьогодні не мають такого статусу, як і те, що аналізувати слід дієслова окремих неолатинських мов на різних етапах розвитку.

Висновки і пропозиції. Робота, пов'язана з відстеженням значеннєвої еволюції лексем, – невичерпна і вимагає участі лінгвістів-фахівців порівняльно-історичного мовознавства, а саме історичної семантики, усього європейського простору. На жаль, семасіологія останнім часом втратила певною мірою динаміку, притаманну епохам, коли працювали такі видатні вчені, як А. Мейє, Е. Бенвеніст, М. Бреаль, О. О. Потебня, М. М. Покровський, В. І. Абаєв, В. В. Виноградов, Р. О. Будагов, О. М. Трубачов, А. О Білецький, В. В. Левицький. Звісно, перелік їхніх імен набагато ширший та й сьогодні, наприклад, в Україні є вчені, які гідно продовжують естафету уславлених попередників, як-от О. І. Іліаді, який працює в галузі слов'янської, германської та іранської етимології, О. В. Іваненко, спеціаліст слов'янської та іранської ономастики та етимології. Проте хотілося б широкого колективного дослідження на рівні європейських університетів, метою якого могло б стати вивчення універсальних явищ семантичної еволюції, притаманних усім індоєвропейським мовам.

Список літератури:

1. Абаєв В. И. О принципах этимологического исследования. *Вопросы методики сравнительно-исторического изучения индоевропейских языков* / отв. ред. А. В. Десницкая, Б. А. Серебренников. Москва : Изд-во АН СССР, 1956. С. 286-307.
2. Вандриес Ж. Язык. Лингвистическое введение в историю / пер. с фр.; под ред. и с предисл. Р. О. Шор; примеч. П. С. Кузнецова. Москва : Соцэкгиз, 1937. 410 с.
3. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. Москва : Русский язык, 1976. 1096 с.
4. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Наукова думка, 1989. Т. 3. 553 с.

5. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Наукова думка, 2006. Т. 5. 705 с.
6. Эрну А. Историческая морфология латинского языка / пер. с фр. М. А. Бородиной. Москва : Изд-во ин. лит-ры, 1950. 320 с.
7. Этимологический словарь славянских языков. Праслав. лекс. фонд : в 38 вып. / под ред. О. Н. Трубачева. Москва : Наука, 1987. Вып. 14.
8. Льюис Г., Педерсен Х. Краткая сравнительная грамматика кельтских языков / пер. с англ. А. А. Смирнова; ред., предисл. и примеч. В. Н. Ярцевой. Москва : Едиториал УРСС, 2002. 512 с.
9. Маковский М. М. Теория лексической аттракции. Москва : Наука, 1971. 252 с.
10. Мікіна О. Г. Історико-семасіологічне дослідження латинських і романських дієслів мовлення на індоєвропейському фоні : монографія. Донецьк : Юго-Восток, 2012. 450 с.
11. Пауль Г. Принципы истории языка / пер. с нем. под ред. А. А. Холодовича; вступ. ст. С. Д. Кацнельсона. Москва : Изд-во иностр. лит-ры, 1960. 500 с.
12. Трофимчук М. Латинсько-український словник. Львів : Вид-во ЛБА, 2001. [VIII], 694 с.
13. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. Москва : Прогресс, 1986. Т. 2. 673 с.
14. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. Москва : Прогресс, 1987. Т. 4. 864 с.
15. Черных П. Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2 т. Москва : Русский язык, 1999. Т. 2. 560 с.
16. Apulejus. Metamorphoses. URL: <http://www.thelatinlibrary.com/apuleius.html> (дата звернення: 15.09.2022).
17. Brunot F. Précis de grammaire historique de la langue française. Paris : Masson et Cie, 1899. 698 p.
18. Сінас А. de. Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Eléments latins. Francfort s/M. : Ludolphe St-Goar, 1870. 332 p.
19. Corominas J. Breve diccionario etimológico de la lengua castellana Madrid : Gredos, 2003. 627 p.
20. Dauzat A., Dubois J., Mitterand H. Nouveau Dictionnaire étymologique et historique. Paris : Larousse, 1973. 814 p.
21. Ernout A., Meillet A. Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots. Paris : C. Klincksieck, 1951. [XXII], 1385 p.
22. Flobert P. Recherches sur les verbes déponents latins. Lille : Service de reproduction des thèses Université de Lille III, 1975. Т. I–II. 1115 p.
23. Grande dizionario della lingua italiana. Prototipo edizione digitale. URL: <https://www.gdli.it> (дата звернення: 15.09.2022).
24. Körting G. Lateinisch-Romanisches Wörterbuch (Etimologisches Wörterbuch des Romanischen Hauptsprachen). Paderborn : Ferdinand Schöningh, 1907. 1374 S.
25. Niermeyer J. F. Mediae Latinitatis Lexicon Minus. Leiden : EJ Brill, 1976. [XIX], 84, 1138 p.
26. Oxford Latin Dictionary. Oxford, 1968. 2126 p.
27. Petronius. Satiricon. URL: <http://www.thelatinlibrary.com/petronius1.html> (дата звернення: 15.09.2022).
28. Plautus T. M. Trinummus. URL: <http://www.thelatinlibrary.com/plautus.html> (дата звернення: 15.09.2022).
29. Pokorny J. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bern, München : Francke Verlag, 1959. Bd. I. 1182 S.
30. Tesoro della Lingua Italiana delle Origini. Il dizionario storico della lingua italiana. URL: <http://tlio.ovi.cnr.it/> (дата звернення: 15.09.2022).
31. Vaan M. de. Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages. Leiden. Boston: Brill, 2008. 825 p.
32. Varron. La langue latine / traduit et commenté par P. Flobert. Paris : Les belles lettres, 1985. Т. II. L. VI. 183 p.

Mikina O. G., Khomenko O. A. European integration and philology (regarding one language incident)

Semasiology remains one of the priority areas of modern linguistics since the issues that worried scientists of previous generations are still relevant. Here are some of them: what is the meaning, how is it formed and how does it function, why and how does it change, and, most importantly, is it possible to detect universal phenomena of the semantic component of a lexeme for any language at any stage of its development? The article is devoted to the consideration of another important issue – why an active lexeme used by several generations of native speakers suddenly loses its position, even being in the status of a basic lexeme with one or another meaning. The material of the study is the verbs of the Latin language, the significance of which as the basis language of the Romance languages is extremely important for historical analysis. Based on the data

*from lexicographic sources and texts of the Latin writers, basic lexemes with the meanings 'speak', 'talk' were identified, the most common of which were the verbs dicere, orare, fari, loqui. The object of analysis was one of these verbs of speech – loqui, which, in addition to the basic meanings of 'speak', 'talk', had several more definitions, namely 'tell', 'tell in detail', 'call', 'show', 'testify', 'praise'. A whole series of lexemes derived from the Latin loqui has been determined: loquax, loquacitas, loquaculus, loquaciter, loquela, loquentia, loquitur; the semantics of which are also associated with speech. The article emphasizes that in Latin, compared to modern languages, there were more synonyms for expressing any meaning, and because of the so-called struggle of synonyms, some of the lexemes fell into disuse. Despite its active position in the language, loqui suffered the same fate. The article presents hypotheses of the origin of loqui. According to the most probable of them, etymologically close to loqui are Ir.-tluchur; included in OIr. attluchur 'thank you' and duttluchur 'I ask', PSl. tlъkъ (*tlъkъ) 'opinion, explanation', OInd. tarkas 'guess', tarkayati 'suggests, contemplates', and their Indo-European root is *tlokw- 'to speak, expound'. The article is based on a wide empirical material with the involvement of the works of Latin authors. The necessity of further studies of Indo-European languages within the framework of historical semantics is emphasized, with an invitation to the analysis of specialists from foreign universities with the aim of a wide exchange of developments in the field of comparative historical linguistics and a combination of efforts to solve the most pressing issues of modern semasiology.*

Key words: *semasiology, verbs of speech, Latin language, evolution, struggle of synonyms.*